

Staeltje *natuur*

nummer 93

januari 2023

Uitgave van de vereniging

“Vrienden van het Staelduinse Bos”

Informatie Vereniging "Vrienden van het Staelduinse Bos"

U steunt ons vanaf minimaal € 7,50 per jaar, extra giften hierbij zijn zeer welkom. Het lidmaatschap loopt van 1 januari t/m 31 december. Als u lid wordt na 1 oktober bent u automatisch lid voor het volgende jaar. Opzeggen kan per e-mail of schriftelijk vóór 1 november, anders loopt het lidmaatschap automatisch door in het volgend kalenderjaar.

Bankrelatie: IBAN: NL02 ABNA 0476 8918 09
ten name van: Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos

De Belastingdienst heeft de Vereniging aangewezen als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Schenkingen, giften en nalatenschappen zijn voor u fiscaal aftrekbaar en de vereniging hoeft geen belasting te betalen over het binnengekomen bedrag. Alle informatie vindt u op onze website bij:
www.hetstaelduinsebos.nl/contact.html#ANBI
RSIN / Fiscaal nummer ANBI: 8137.44.519
Kamer van Koophandel: nummer 40397221

Algemene informatie en afspraken groepen:
D. van Drongelen, telefoon 0174-63 14 27
of e-mail naar aatendiek@gmail.com

Correspondentieadres en ledenadministratie:
E.M. Keizer-Boogh
Riemtale 2
3155 ND Maasland
telefoon 010-592 52 98
e-mail staelduinsebos@hotmail.com

Redactie: R. Arnold en W. van Willegen
E-mail redactie: redactie@hetstaelduinsebos.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Activiteiten	3
Gedicht	4
Bezoekersaantallen	5
Notulen ALV	6
Excursie-overzicht	10
Tentoonstelling	12
Sprookje	16
Bomen in het Staelduinse Bos	18
Tentoonstellingscommissie	22
Vogels in het bos -Zomer-	24
Vogels in het bos -Herfst-	27
Filmprogramma	28
Richard Long	29
Kinderpagina	30
Piekerpagina	32

Voorwoord

We hebben sinds de laatste Staelduindag weer een bestuur met 7 mensen.

De taken zijn verdeeld en we gaan een spannende tijd tegemoet.

De vereniging heeft nu een huishoudelijk reglement, zoals dat gevraagd wordt in de Wet Bestuur en Toezicht Rechtspersonen. In het komend jaar zullen de statuten van de vereniging bekeken worden en (naar het zich nu laat aanzien) gewijzigd gaan worden. Kortom : de vereniging gaat voldoen aan de eisen, die de WBTR aan verenigingen stelt.

Als de statuten volgens ons gereed zijn, zullen deze door de ledenvergadering moeten worden goedgekeurd. Dat zal volgens de huidige planning op de volgende Staelduindag gaan gebeuren.

Iedereen in Nederland heeft te maken met een forse stijging van de energiekosten. Wij zijn daar beslist geen uitzondering op. Dat betekent dat de begrotingen, die de afgelopen jaren een rooskleurig beeld lieten zien de komende tijd veel somberder zullen gaan worden.

Om onze collectie voldoende te beschermen moet het gebouw verwarmd worden en daarin gaat een behoorlijke hoeveelheid geld zitten. Dat betekent dat we in de komende tijd met een afname in de reserves te maken krijgen.

Anders gezegd: we gaan meer uitgeven dan we binnenkrijgen.

Daarom een dringend beroep op de leden: wees ruimhartig bij het overmaken van de contributie, want we hebben het meer dan nodig.

Intussen gaan we niet stilzitten.

We kijken naar mogelijkheden om het energieverbruik te beperken, zowel op korte termijn als op lange termijn.

Op korte termijn denken we aan verlaging van de basistemperatuur in de Koestal en dicht houden van de deur tijdens de openingstijden.

Op langere termijn zijn we aan het kijken naar mogelijkheden om het gebouw te isoleren. Dit is in onderzoek, maar omdat de stal een rijksmonument is, zijn we beperkt in de mogelijkheden.

Kortom het bestuur en de vrijwilligers hebben een behoorlijke hoeveelheid werk te doen om ons toekomstbestendig te maken.

Hoe dit allemaal gaat uitpakken is voor ons op dit moment nog niet duidelijk, maar we gaan wel werken aan een goede oplossing

Gerrit Keizer
Voorzitter

Activiteiten

Zondag 05 02 2023, 14.00 uur	Knoppenwandeling
Zondag 23 04 2023, 08.00 uur	Vogelexcursie
Zondag 11 06 2023, 13.00 uur	Publiekexcursie, Parachutistenwandeling; met film
Zondag 25 06 2023, 14.00 uur	Zomerwandeling
Zondag 01 10 2023, 14.00 uur	Herfstwandeling
Zondag 17 12 2023, 13.30 uur	Midwinterwandeling, daarna Midwinterhoornblazen

Gedicht

Voor mijn voeten

*Dit blad viel van deze boom.
Dat was nog nooit gebeurd.*

*Ik zag het en wist: hier
gebeurt iets bijzonders.*

*Nu niet beginnen over
miljarden andere gevallen
blaadjes van bomen.*

*Moet je dit blad zien
liggen.*

Erik van Os

Bezoekersaantallen 2022

Gelukkig weten de bezoekers de Koestal weer goed te vinden.
Op het moment van schrijven zijn de gegevens t/m oktober bekend.
In de maanden september en oktober zijn we ook de woensdagmiddagen open geweest, in de herfstvakantie alle middagen.

Elders in het blad staan de groepen vanaf juni genoemd, in de tabel staan de totalen.

	zaterdag	zondag	woensdag	extra	totaal individueel	groepen	maandtotaal
januari	18	63			81	0	81
februari	93	178			271	24	295
maart	101	272			373	15	388
april	87	225		1400*	312	163	1875
mei	106	176			282	83	365
juni	66	197			263	86	349
juli	59	244			303	0	303
augustus	115	222			337	101	438
september	80	306	51		437	73	510
oktober	305	1066	197	223**	1568	456	2247
november	165	187			352	116	468

* Tweede Paasdag

** Restant Herfstvakantie

Notulen van de Algemene Ledenvergadering, Staelduindag op 2 juli 2022

Er zijn 26 leden/vrijwilligers, exclusief het huidige bestuur, aanwezig (complete lijst bij secretaris).

1 **Opening en vaststellen van de agenda**

De agenda wordt aangenomen en de voorzitter opent deze speciale Staelduindag. Hij heet een ieder welkom, speciaal het bestuurslid uit het eerste bestuur, Herman Petit Dit de La Roche, wethouder Michiel Ferwerda van de gemeente Westland, Michiel Houtzagers, directeur/bestuurder ZHL en de langstzittende boswachter van ons bos, Fred Spreen.

Ze zijn speciaal uitgenodigd om de viering extra luister bij te zetten. We bestonden vorig jaar officieel 50 jaar, maar dat kon door Covid 19 niet uitgebreid gevierd worden.

Nu, een jaar na dato haalt Gerrit allerlei wetenswaardigheden en mijlpalen aan.

Tot slot benoemt hij ook de gemelde afwezigen: Bart Sio, Anton van der Salm, Wim van Willegen, Hetty Abbas

2 **Mededelingen, post**

Momenteel geen mededelingen en te behandelen post

3 **Notulen algemene ledenvergadering 4 september 2021,**

De notulen worden unaniem en zonder opmerkingen goedgekeurd, met dank aan de notulist.

4 **Jaarverslag vereniging 2021-2022**

Els heeft veel uitgezocht in de mails, post en aanverwante artikelen. Het complete jaarverslag is te vinden in Staeltje Natuur 93.

Zij bedankt met name alle vrijwilligers, die gastheer/-vrouw zijn geweest het afgelopen jaar en de tuinploeg voor de prachtige tuin, echt een visitekaartje voor onze vereniging!

Ook de verzorgers van de vele excursies, de tentoonstellingscommissie en de audio/visuele verzorging (onder andere maandelijks een film) worden hartelijk bedankt voor de geleverde kwaliteit.

5 **Financieel jaarverslag en verslag kascontrolecommissie**
Rob heeft het afgelopen jaar als administrateur gefungeerd en geeft aan dat, ondanks Covid-19, we toch een positief jaar hebben gedraaid. Komt natuurlijk ook omdat we hierdoor weinig hebben kunnen organiseren, onder andere het 50 jarige jubileum. De kascontrolecommissie, bestaande uit Jacinta Koop en Tineke van den Berg, heeft de stukken over het verenigingsjaar 2021 gecontroleerd en akkoord bevonden. Zij stelt de ALV voor de penningmeester en het bestuur decharge te verlenen voor het door hen gevoerde beleid. De ALV kan zich middels applaus in dit voorstel vinden. Gemma Feller treedt als lid af. Jacinta Koop en Tineke van den Berg blijven aan als lid, terwijl Helen Hulsebosch-Smith zich aanmeldt als reserve-lid.

6 **Vaststellen Huishoudelijk Reglement**
concept zie: <https://www.hetstaelduinsebos.nl/HHregl-StN92.html>
Na uitleg van de voorzitter over de context, onder andere dat het wettelijk verplicht is geworden, wordt het huishoudelijk reglement vastgesteld en bij acclamatie aangenomen.

7 **Samenstelling bestuur**
Aftredend: Kees Hendriks (niet herkiesbaar). Kees wordt door de voorzitter zéér hartelijk bedankt voor zijn inzet, rol en motivatie de afgelopen jaren. Zeker de manier van de vervanging van de voorzitter verdient alle lof! Kees krijgt hierna een bos bloemen als kleine blijk van waardering.

Het bestuur stelt de volgende nieuwe bestuursleden voor:
Aad Dijk, Henk Trompetter en Rob van Scherpenzeel.
Er waren geen andere aanmeldingen en de vergadering benoemt de nieuwe bestuursleden bij acclamatie. De exacte rol van ieder in het bestuur wordt bij de volgende bestuursvergadering bepaald.

8

Rondvraag

• (Vragensteller onbekend bij notulist): *Is er al iets meer bekend m.b.t. de Bonnenpolder?*

Nog niet, eerst zullen de gemaakte bezwaren conform de procedure afgehandeld moeten worden.

• Gerard Helmich: *Is er al iets besloten over de extra opening van de Koestal op de woensdagmiddag en in de herfstvakantie?*

Ja, er is in de vorige bestuursvergadering aangegeven dit in de volgende vrijwilligersvergadering te behandelen. Dus de bezetting voor die woensdagmiddagen uitvragen en inplannen.

9

Sluiting

Helaas moeten we afscheid nemen van Adrie Aling; zij krijgt een welverdiende bos bloemen.

We kunnen wel weer een paar nieuwe vrijwilligers welkom heten: Henriette Veth, Coby van Geest, Ank Helderman, Ariette de Gier en Rita Gielisse.

Als er problemen zijn met inzet van excursieleiders dan heeft Ingrid Piek uit Den Haag aangeboden te helpen.

Aat & Diek van Drongelen zijn al 50 jaar vrijwilligers van de vereniging en als kleine blijk van de grote waardering krijgen zij van de voorzitter een mooie bos bloemen. Aat heeft bijvoorbeeld heel wat meer dan 50 nieuwe leden aangebracht!

Hierna sluit de voorzitter het officiële gedeelte en geeft graag het woord aan onze speciale gasten.

10

Opening tentoonstelling 50 jaar

Wethouder Michiel Ferwerda van de gemeente Westland stelt zich kort voor en prijst de inzet van de vele vrijwilligers in de loop der jaren. Hij zal zich gaan inzetten om de gemeente meer en beter aan te laten sluiten bij deze vereniging in zo'n uniek stuk Westland.

Ook wil hij meer samenwerking met onze vereniging en hoopt door zijn inspanningen meer jeugd te motiveren hier als vrijwilliger aan de slag te gaan. Binnenkort zal hij dit met het nieuwe bestuur bespreken.

De voorzitter/bestuurder van het Zuid-Hollandse Landschap, Michiel Houtzagers heeft ook een woord van dank voor deze vereniging. Volgens zijn kennis is er geen semi-professioneel bezoekerscentrum wat gerund wordt door alleen maar vrijwilligers. Michiel verwacht in de nabije toekomst een nauwere samenwerking met de vereniging, niet in de laatste plaats door de verwachte natuuruitbreiding in de Bonnenpolder.

8

Als geschenk van ZHL heeft Michiel twee met de hand gevlochten nestkorven meegenomen. Deze zullen dankbaar gebruikt worden en i.s.m. Fred een nuttige plaats krijgen in een van de poelen.

Ook onze boswachter Fred wil graag gebruik maken van de gelegenheid om een paar (de ene nóg sappiger dan de ander) anekdotes te delen en doet dat tot plezier van vele aanwezigen. Waarschijnlijk herkennen ze de geschetste situaties.

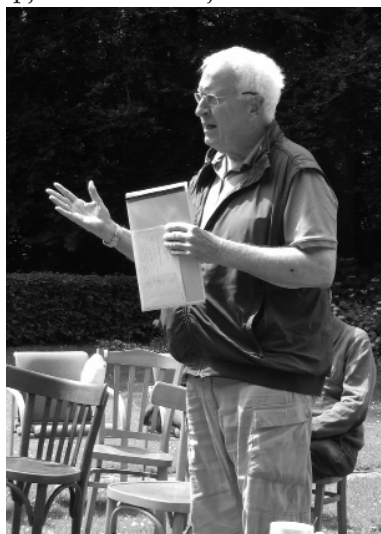
Tot slot wil het oudste bestuurslid van het eerste uur, Herman Petit Dit de La Roche, toch even kwijt dat hij enorm trots is op de vereniging en de daarbij behorende groei van kennis & verspreiding hiervan.

Hierna gaan we naar de grote zaal in de Koestal om de openingshandeling van de tentoonstelling "50 jaar Vrienden van het Staelduinse Bos" te verrichten.

Herman doet dat door zijn eigen naambordje op te hangen aan een lang lint met alle namen van de bestuursleden tot heden.

Na de vergadering & officiële opening van de tentoonstelling is er gelegenheid om bij te praten met een hapje en een drankje.

Aad Dijk

Excursie-overzicht e.d. Staelduinse Bos 2022 (2)

- 2206 De Vlieten uit De Lier, WNT-voorjaarsexcursie, groep 5 met 23 leerlingen en 4 leiding.
- 2506 Koor Manna uit Naaldwijk, bezoek aan de Koestal, verhaal over de vereniging, 31 personen.
- 2606 Publieksexcursie, zomerwandeling met 13 personen.
- 1008 Probus Westland, koffiedrinken en excursie, 33 personen.
- 1908 BSO Partou uit Poeldijk en Wateringen, excursie, 33 kinderen en leiding.
- 2308 Groep wandelaars van een kerk in 's-Gravenzande, bezoek Koestal en een lunch op het grasveld, 33 personen.
- 0409 Vrijwilligersuitje naar de Biesbosch.
- 0809 IKC VanKampen uit Vlaardingen, schoolklas 'met een tas het bos in', 6 kinderen met 2 leiding.
- 1109 Nivon Bergsport uit Rotterdam, koffie en excursie, 13 personen.
- 2609 ZHL, afscheidslunch voor een collega, 9 personen.
- 2909 De Driekleur Dalton uit 's-Gravenzande, WNT-herfstexcursie, groep 3 met 17 leerlingen en 4 leiding.
- 3009 De Driekleur Dalton uit 's-Gravenzande, WNT-herfstexcursie, groep 3b met 18 leerlingen en 4 leiding.
- 0210 Publieksexcursie, herfstwandeling met 37 personen.
- 0410 Vitis Welzijn uit 's-Gravenzande, koffie op locatie, 30 personen.
- 0410 Montessorischool uit Monster, WNT-herfstexcursie, groep MB1 met 28 leerlingen en 7 leiding.
- 0510 Montessorischool uit Monster, WNT-herfstexcursie, groep MB2 met 30 leerlingen en 4 leiding.
- 0610 Montessorischool uit Monster, WNT-herfstexcursie, groep MB3 met 25 leerlingen en 6 leiding.
- 0710 De Ouverture uit Naaldwijk, WNT-herfstexcursie, groep 4 met 20 leerlingen en 6 leiding.
- 1110 IKC VanKampen uit Vlaardingen, schoolklas 'met een tas het bos in', 6 kinderen en 2 leiding.
- 1210 Montessorischool uit Monster, WNT-herfstexcursie, groep MB4 met 29 leerlingen en 7 leiding.
- 1310 Montessorischool uit Monster, WNT-herfstexcursie, groep MB5 met 28 leerlingen en 6 leiding.
- 1410 De Ouverture uit Naaldwijk, WNT-herfstexcursie, groep 4 met 21 leerlingen en 4 leiding.
- 1810 Prins Willem Alexanderschool De Lier, WNT-herfstexcursie, groep 4 met 19 leerlingen en 4 leiding.

- 1910 Jozefschool uit Schipluiden, film kijken en in de Koestal, 53 kleuters en 18 leiding.
- 2010 De Nieuwe Weg uit Poeldijk, WNT-herfstexcursie, groep 3 met 30 leerlingen en 4 leiding.
- 2110 De Schutse uit Maasland, film kijken en in de koestal, 30 kleuters en 15 leiding.
- 3010 Publieksexcursie, parachutistenwandeling met eerst een film, 24 personen.
- 0111 Andreshof uit Kwintsheul, WNT-herfstexcursie, groep 4 met 40 leerlingen en 9 leiding.
- 0211 De Vlieten uit De Lier, film kijken in de Koestal, 25 kleuters en 10 leiding.
- 0311 Vitis Welzijn uit Monster, koffie op locatie, 31 personen.
- 0411 Bernadetteschool uit Naaldwijk, WNT-herfstexcursie, groep 4a met 24 leerlingen en 4 leiding.
- 0511 IVN Voorne-Putten, excursie met 16 personen.
- 0911 Bernadetteschool uit Naaldwijk, WNT-herfstexcursie, groep 4b met 25 leerlingen en 4 leiding.
- 0911 ZHL, vrijwilligers bezoekerscentrum Tenellaspas, bezoek aan de Koestal, 12 personen.

Help mee met nieuwe leden.
 Een sterke vereniging drijft op haar leden.
 Help mee om leden te werven en vraag het
 in uw omgeving.
 Zijn de burens al lid? Of familieleden,
 vrienden, sportmaatjes, collega's?
 We hebben nieuwe leden nodig om door te
 gaan zoals het nu is en
 om d' Oude Koestal verder te verbeteren.

Zie de website:

www.hetstaelduinsebos.nl/contact.html#lidadmin

Tentoonstelling

Op de zolder van d'Oude Koestal staat sinds begin januari een expositie over het leven dat zich net op of net onder de grond afspeelt. We vertellen daar het een en ander over de verschillende dieren en planten, die je kunt tegenkomen. Over een paar dieren (diertjes) en planten ga ik wat meer vertellen.

Laten we eerst eens kijken naar de regenworm.

Over deze voor de grond zeer belangrijke beesten heeft Darwin eens geschreven: "Slechts weinig andere dieren hebben zo'n grote betekenis gehad voor de geschiedenis van de aarde als deze zo eenvoudig georganiseerde wezens".

Regenwormen leven van organisch afval dat zich tussen de gronddeeltjes bevindt. Ze eten zich door de grond heen en verteren intussen de organische deeltjes, de plantenresten. Door het gewroet van al die regenwormen, die in de grond zitten (300 - 900 per m²) stijgt het oppervlak van de grond een halve centimeter per jaar. Dat merk je als je in de tuin goed kijkt. Een tegel, die al lang niet is verplaatst, lijkt steeds verder de grond in te zakken. Dat is ook een beetje zo, want de grond, die er onder vandaan komt, wordt er omheen weer neergelegd. Als je heel goed kijkt, kun je soms de wormenhoopjes zien. Soms trekt een regenworm een blad in de grond, dat hij dan later kan verteren. Hierdoor worden de organische meststoffen gelijkmatig over de grond verdeeld en wordt bovendien de structuur van de grond flink verbeterd.

Van de meeste zintuigen van de regenwormen is door hun ondergrondse leven weinig meer over. Van de ogen zijn er alleen nog maar een paar lichtgevoelige cellen achterop het lichaam. De oren zijn verdwenen, daar zijn een paar trilling gevoelige cellen voor in de plaats gekomen.

Verder hebben ze nog een paar smaakpappillen waar ze redelijk goed mee kunnen proeven. Om zich goed te kunnen voortbewegen hebben regenwormen hun hele lijf vol met borstels zitten, waar ze zich mee kunnen afzetten. Regenwormen zijn hermafrodieten (mannetje en vrouwtje tegelijk), maar hebben voor hun bevruchting toch een partner nodig. Na de paring leggen beide wormen eieren. Deze zitten in een cocon (of zadel), die de "ring" van de ringwormen vormt. Deze cocon glijdt langzaam langs het lichaam naar achteren en intussen worden er de eieren in gedeponerd en bevrucht. Daarna "trekt" de worm de cocon uit, waarna na enige tijd de jongen eruit kruipen.

Regenwormen zijn een geliefd voedsel voor mollen en voor vogels, zoals de meeuw.

De mol graaft gangen en vangt de wormen, die in zo'n gang terechtkomen. Die vindt hij door gebruik te maken van zijn goede reukzin en tastzin. Naast regenwormen staan ook andere onder de grond levende dieren op het menu, waaruit blijkt dat een mol een echte vleeseter is.

Meeuwen trappelen op de grond en de wormen vluchten dan naar boven, omdat ze bang zijn voor de mol. Nu zorgt niet de mol, maar de meeuw voor de trillingen in de grond, dus de wormen kruipen regelrecht naar het gevaar toe.

Een dier dat meestal boven de grond, maar vaak onder stenen, bladerhopen boomschors of tegels leeft, is de pissebed. De pissebed is een bijzonder geval, want het is familie van de kreeften. Omdat ze daar nog wel op lijken, moeten ze altijd in een vochtige omgeving leven.

En dat is nou precies onder die steen of die tegel het geval. Natuurlijk komen ze er wel onder vandaan, maar dat houden ze niet lang vol. Ze ademen via kieuwen (net als vissen) en hebben daarvoor namelijk vocht nodig. Aan hun leefomgeving danken ze ook hun naam. In vroeger tijden kwamen ze ook wel voor in bedden, juist als die vochtig waren (ondergepist??). Ze bezitten zeven paar poten. Het zijn alleseters; ze voeden zich voornamelijk met plantenafval, maar eten ook aas. Ze kunnen grote hoeveelheden dood blad en rottend hout aan. Voor de vorming van hun uitwendig skelet hebben ze kalk nodig. In kalkarme bodems worden deze dieren dan ook slechts in kleine aantallen aangetroffen.

Er zijn verschillende soorten pissebedden, maar opvallend is dat sommige pissebedden blauw zijn. Dat is geen aparte soort, maar deze dieren zijn ziek, ze hebben last van een schimmel.

Ook leven er een heleboel kleine diertjes onder de grond. Je kunt daarbij denken aan aaltjes, larven van insecten, zoals de emelt, insecten en solitair levende bijen.

Die bijen maken een nestje onder de grond en daar leggen ze de eitjes in en zorgen daar dus voor hun nageslacht.

Behalve dieren is er onder de grond ook heel wat te vinden. Allereerst kijken we eens in het bos.

Daar staan alle bomen met hun wortels in de grond.

Ook kleinere planten hebben wortels, die een stukje in de grond steken.

Wat de bomen aangaat: wat je boven de grond ziet, zit ook onder de grond, ofwel het wortelstelsel is net zo groot als de takken en stam bij elkaar.

De wortels zorgen er voor dat de boom voldoende voedsel krijgt en natuurlijk ook voldoende water. Een boom met een heleboel bladeren verdampt nogal wat water en dat moet worden aangevuld. Nou doen die wortels dat niet helemaal alleen. Ze worden daarbij geholpen door schimmels, de mycorrhiza. Die schimmels leveren water en voedingsstoffen aan de boomwortels, maar ze willen er wel wat voor terug: de suikers die de wortels van de bladeren ontvangen. Er blijft nog voldoende over om de wortels te kunnen laten groeien en zo helpen de boom en de schimmel elkaar. Deze samenwerking is voor de boom heel belangrijk, want de hoeveelheid voedingsstoffen en water, die de boom zo kan opnemen is veel groter dan met de wortels alleen. Ook kunnen de mycorrhiza er voor zorgen dat de bomen minder vatbaar worden voor ziekten.

Ook buiten het bos, in weilanden vind je planten. Zelfs op plaatsen, waar je planten niet echt verwacht, zoals op straat, tussen de tegels en in scheuren in het asfalt. Daar zijn planten als gras, weegbree en paardenbloemen te vinden. Gras is een plant, dat bijna overal groeit, met name straatgras. Het is een plant, die er goed tegen kan als je er overheen loopt. Als het gekiemd heeft, kan het heel snel al gaan bloeien en weer nieuw zaad maken. Het is de meest algemeen voorkomende grassoort.

Een andere plant, die er goed tegen kan als er op gelopen wordt, is weegbree. Ook weegbree kun je vinden tussen de straatstenen. De wortels gaan 20 tot 50 cm diep en kunnen dus bij het dieper liggende water onder de straat komen,

Dat laatste geldt ook voor de paardenbloem. In de tuin wel eens geprobeerd een paardenbloem met zijn wortel en al uit de grond te krijgen. Dat lukt met hele jonge plantjes al nauwelijks en als ze wat ouder worden al helemaal niet. Omdat de wortels lang zijn en diep kunnen komen, voelt deze plant zich ook goed thuis op straat en tussen stenen.

Zo zie je, er is op en onder de grond een heleboel te beleven en naast deze kleine groep planten en dieren is er nog veel meer te vinden.

Gerrit Keizer

Sprookje

Er was eens...

Het was op die snikhete dinsdag in juli.

De duik in zee bij Arendsduin die ochtend was aangenaam, maar het zand brandde onder de voeten.

Op zoek naar schaduw en koelte fietste ik richting het Staelduinse Bos en nam de afslag Bezoekerscentrum – lopend uiteraard.

Ik was daar niet de enige. Tussen de hoge bomen, op het pad schreed een prinses, gehuld in een karmijnrode mantel met een diadeem en een kroontje op haar haar. Ze keek wat smartelijk. Wat bleek? Haar blauwe diamanten collier was verduisteremaand. En de dader? Was het de kok? De stalknecht? De hofnar? Of ... de ridder zelve?

Om deze queeste op te lossen zwierven groepjes kinderen door het bos, op zoek naar sporen en om de verdachten te verhoren.

Ik pufte wat uit op de picknickbank onder het bladerdak van een enorme boom. Uit het prieel kwamen twee dames aangewandeld.

"Kijk, daar zit nog een meneer," zei de jongste van de twee tegen haar licht gebogen lopende – althans dat vermoedde ik – moeder, die ze een arm gegeven had.

"Kent u de tuin? Die moet u zeker even bezoeken. Hij is groter dan het lijkt," vroeg de jongste. Ik beloofde het.

De prinses schreed opnieuw voorbij. Ze keurde mij geen blik waardig.

"Er zat een tijdlang een vlinder op mijn arm, een Atalanta," zei de oudere dame.

De kinderen vroegen ondertussen de prinses de mantel van het lijf, op zoek naar de verlossende clou.

Maar eerst moesten ze drinken.

Het was twaalf uur en nog steeds een snikhete dag.

Een medewerker droeg vanuit het Bezoekerscentrum plastic containers met water aan. En een begeleidster die tegen de stam van de grote boom was neergezegen, overtuigde haar groepje dat ze de alibi's van het viertal potentiële daders moesten nagaan. Er lagen ook nog wat enveloppen met aanwijzingen langs het pad...

Ik liep tussen hoge heggen de tuin in. Een paradijsje!

Wie schreef ooit:

*"Het leven houdt zijn wonderen verborgen,
tot het ze, opeens, toont ..."*

Met vriendelijke groet,

Hans Quak

(Vriend van het Staelduinse Bos)

Bomen in het Staelduinse Bos -6-

De Populier (Populus)

De hoogste bomen in het Staelduinse Bos kun je zien vanaf de Papedijk. Zij worden Canadapopulieren genoemd. Deze werken zich zo snel mogelijk boven alle andere bomen uit met hun volle kronen. Zij maken deel uit van het populierengeslacht binnen de familie van de wilgachtigen (Salicaceae). Tot dit geslacht worden minstens 35 soorten populieren en een veelvoud aan varianten, kruisingen en klonen gerekend.

In het Staelduinse Bos komen twee soorten populieren en twee kruisingen voor, waaronder de door kruising ontstane Canadapopulieren.

Hoor ze eens ratelen met hun bladeren in de wind. Zie de boven- en onderkant ervan om de beurt glinsteren in de zon. In de lente eerst goudbruin, vooraleer zij groen kleuren. In de herfst helder lichtgeel, voor zij geelbruinig op de grond terechtkomen.

Voorkomen

Een van de ouders van de Canadapopulier is de inheemse Europese zwarte populier (*Populus nigra*). Deze soort werd sinds eind 19^e eeuw veel vervangen door zijn kruising. Zelf verdween hij bijna geheel door verlies aan natuurlijke groeiplaatsen. Recent zijn er wel een paar geslaagde pogingen ondernomen voor de terugkeer, afhankelijk van gunstige groeiomstandigheden, zoals bij de grote rivieren en in binnenduinen. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden is de Canadapopulier een Franse kruising van de Europese en de Amerikaanse zwarte populier. Hij is vooral in het oosten van het bos geplant. Andere voorkomende populieren in het Staelduinse Bos zijn de grauwe abeel (een kruising) van de witte abeel en de ratelpopulier, ook wel esp of trilpopulier genoemd. Alle vier komen algemeen voor in Nederland. De grauwe abeel komt vooral voor in de binnenduinen en langs rivieren. De witte abeel die opvalt door de witviltige onderkant van de bladeren, groeit vooral langs de binnenduinranden.

Binnen het bos groeien een aantal witte abelen; een aantal ratelpopulieren groeit aan de buitenkant van het Staelduinse Bos bij de parkeerplaats aan het eind van de Papedijk.

Kenmerken

Kenmerkend voor populieren zijn de zijdelings afgeplatte bladstelen, de 'katjes' en de vrouwelijke bloem'propjes', de vruchtdozen met pluizige zaden en de vermeerdering door wortelopslag.

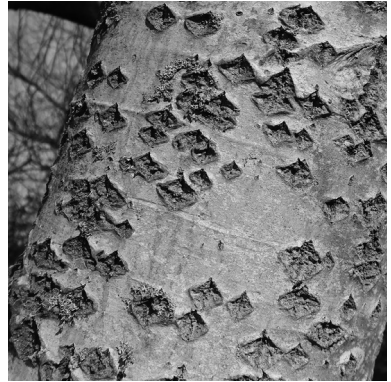
Blad: de lange bladstelen zijn zijdelings afgeplat, daardoor ratelen alle populieren, maar zoals de naam al doet vermoeden ratelt de Ratelpopulier van alle populieren het meest.

Bloemen en vruchten: populieren zijn tweehuizig, dat wil zeggen er zijn vrouwelijke en mannelijke bomen. Vroeg in het voorjaar vallen vooral de vele aan de takken hangende mannelijke katjes op. De vrouwelijke bloempjes in de vrouwelijke bomen zijn bijna niet te zien. Ze worden overwegend bestoven door de wind. Later in de lente vallen van de vrouwelijke bomen de doosvruchten op met kleine zaden en wit vruchtpluis. Het zogenaamde zomersneeuw, wat ze impopulair maakt in de bebouwde kom, maar ziet er mooi uit voor wie het kan waarderen.

Stam: opvallend zijn de ruitvormige profielen van witte abelen

Gedrag en groeiplaats: alle populieren hebben een redelijke tot grote weerstand voor wind en zout. Groeit op plaatsen waar geen andere houtsoort, met uitzondering misschien van de Hollandse iep, kan worden gebruikt. Door wortelopslag kunnen zij verwilderen en zich vermeerderen, maar ze worden ook veel aangeplant.

Nuttig voor dierlijk- en plantaardig leven, soms (te) lastig voor de boom. Vele insecten leven op en bezoeken populieren, zoals het populierenhaantje, de populierenpijlstaart, de wilgenhoutrups, de horzelvlinder, de populierenboktor, de satijnvlinder, de populierenscheutboorder, de wilgensnuitkever en de populierenglasvlinder. Populieren zijn waardevol voor honingbijen doordat ze propolis (= natuurlijk anti-bioticum en afdichtingsmiddel) leveren: een wasachtige stof op de bladknoppen die honingbijen gebruiken in hun holen om bijvoorbeeld kieren te dichten.

Ziekte

Veel voorkomend is de bladvlekkenziekte: Marssonina. Die kan bladeren in de zomer verkleuren, waarna deze kunnen afvallen van de boom. Maar deze ziekte is niet in staat het dichte loof van de klonen van de grauwe abeel ernstig aan te tasten. Een andere veel voorkomende schimmel de Populierenbladroest kan last veroorzaken.

Belang voor mensen

Vrijwel uitsluitend klonen van populieren worden gebruikt voor houtproductie en straat- en laanbomen. Die klonen worden gekweekt op specifieke kenmerken.

Zo kunnen zij bijvoorbeeld alle even snel groeien en even groot worden. Soms pakt dat jaren later niet zo goed uit.

Canadapopulieren worden langs lanen en straten geplant, omdat zij snel in nieuwe woonwijken voor groen kunnen zorgen.

Echter, na ongeveer 30 jaar kunnen zij van binnen rot worden en takken laten vallen.

Onderhoud kan er voor zorgen dat zij langer mogen leven, door ze bijna helemaal naar de stam terug te zetten.

Toch worden ze regelmatig na 30 jaar vervangen door andere bomen, zoals eiken. De omvang van nieuwe, jonge bomen kan leiden tot groot ongenoegen bij omwonenden. Vanwege de enorme vermindering van het groen.

Het lichte hout van populieren, meestal bleekgeel tot grijsig/wit, is nuttig voor de fabricage van onder andere fineer, klompen, lucifers, triplex, verpakkingsmateriaal en papier.

Bronnen: Heukels' Flora van Nederland (R. vd. Meijden), 23^e druk;

Bosplantsoen: bomen en struiken in bos en landschap

Tekst: Rita Hoogland

Foto's: Hans van der Meijs

Tentoonstellingscommissie

In het afgelopen half jaar hebben we een vlindertentoonstelling gehad, een tentoonstelling over 50 jaar Vrienden van het Staelduinse Bos en een korte expositie: "Herken de Plant".

Om met de vlindertentoonstelling te beginnen: daarin was aandacht voor vlinders, rupsen en waardplanten. Voor de kinderen was er een spel over de levenscyclus van de vlinder en er waren kleurplaatjes om je eigen vlinder in te kleuren. Tijdens de tentoonstelling werden deze vlinders boven de trap gehangen en dat was een fleurig gezicht.

De tentoonstelling over het 50 jarig bestaan van de vereniging was te zien op de begane grond. Allerlei thema's kwamen er aan bod, zoals de verbouwing van de stal naar het bezoekerscentrum, de excursies, die de vrijwilligers verzorgden, de verschillende uitvoeringen van het Staeltje Natuur, de tuin en de tentoonstellingen. Deze tentoonstelling werd geopend door Herman Petit Dit de la Roche, een bestuurslid uit het allereerste bestuur van de vereniging. Dat deed hij door een bordje met zijn naam er op aan de draad met alle andere bestuursleden te hangen.

"Herken de plant" was behalve een expositie ook een soort quiz voor kinderen in de basisschoolleeftijd. Van een aantal bomen, struiken en planten waren er foto's te zien en een aantal foto's hadden geen naam, maar een letter of een cijfer. Bij deze foto's moest de juiste naam worden gezocht.

HERKEN DE PLANT

Herken je de plant of de boom?
Met prijsvraag voor de basisschoolleuged
half oktober - eind december 2022

Bezoekerscentrum d'Oude Koestal, Staelduinse Bos, Westland
Open: za 13 - 16u, zo 11 - 16u, in sept en okt ook woe 13 - 16 u
☎ 0274 - 412 523 (tijds opening)
✉ staelduinsebos@hotmail.com
🌐 www.hetstaelduinsebos.nl

Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos

In het nieuwe jaar staat de tentoonstelling “Op en onder de grond” op het programma.

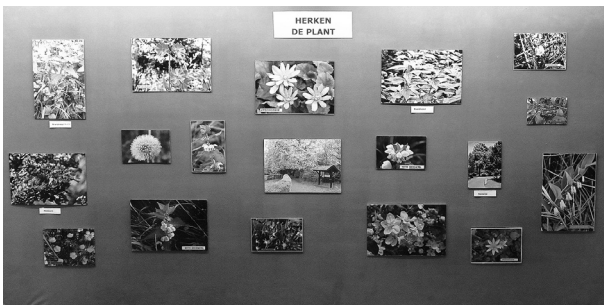
Daarbij kijken we naar het leven onder de grond, de bodemdieren, maar ook de schimmels en de boomwortels.

Verder vertellen we iets over de verschillende grondsoorten, die in Nederland voorkomen en wat dat betekent voor de planten en de dieren.

Deze tentoonstelling zal blijven staan tot eind voorjaar 2023.

De Kinderhoek beneden wordt regelmatig aangepast, met een film bij het onderwerp. In november is het onderwerp Knaagdieren ingericht.

Vogels in het bos -Zomer-

En toen was het zomer.

Dit jaar ging de lente naadloos over in de zomer en in juli en augustus zelfs met extreem hoge temperaturen! Voor de natuur is dat niet goed.

Daar kom ik straks op terug.

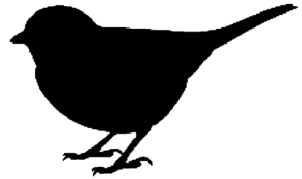
Veel wandelaars moeten het met me eens zijn; de hoeveelheid vogels, maar ook het aantal soorten mogen gerust uitbundig genoemd worden.

De vogel die ik het meest gehoord heb is toch wel de *fitis* en *tjiftjaf*.

Een sterke derde plaats heeft de *zwartkop*.

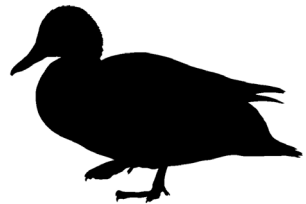
Het mannetje doet zijn naam eer aan met een prachtige zwarte kop. Het vrouwtje is, zoals zo vaak bij vogels, iets stemmiger gekleed met een mooie bruine kop.

Daarnaast waren de *koolmees*, *pimpelmees*, *roodborst*, *winterkoning*, *merel* en *zanglijster* ook zéér aanwezig en onder andere in de poel met het kijkscherm werd ook de *bosrietzanger* veelvuldig gehoord.

Vaste klanten in die poel zijn ook de *meerkoet*, *waterhoen*, *wilde eenden* en de *dodaars*.

Iedereen die het “gemiauw” van baltsende *buizerds* heeft gehoord zal dat niet gauw vergeten en dat geldt trouwens ook voor het uitbundige geroffel van de *grote bonte specht*.

De topper voor mij was dit jaar toch weer, qua zang, de *wielewaal*!

Ik ben opgegroeid met het kinderliedje “Kom mee naar buiten allemaal, dan zoeken wij de wielewaal. Dudeljo, dudeljo klinkt zijn lied en anders niet.”

Mijn leeftijdsgenoten moeten dit wel herkennen...

Ik dacht tot een paar jaar geleden dat dit wel een héél kinderlijke weergave was van die vogel, maar als je hem eenmaal gehoord hebt, weet je wel beter.....

Ik heb regelmatig een *boomklever* waargenomen in ons bos, maar één keer een boomklever zijn liedje zien & horen zingen is toch wel bijzonder.

Naarmate de zomer vordert is het ook opvallend dat het steeds stiller wordt in het bos. Dat is ook logisch, want het is niet meer zo nodig om het territorium af te bakenen én het is wel nodig om geen aandacht te trekken als er eieren of jongen in het nest zitten.

In die periode zijn de vogels wel veel waakzamer voor wat betreft potentieel gevaar. Het leukst vind ik de alarmroepen van de *winterkoning*, het begint met een geluid wat het meest lijkt alsof je twee kiezelsteentjes tegen elkaar aan tikt en naarmate je dichterbij komt lijkt het net of er een klein wekkertje afloopt.

Na een poosje merk je ook al wandelend dat er enorm veel net uitgevlogen vogeltjes rondvliegen, vaak nog onhandig en laag bij de grond flink aan het oefenen.

Dit betekent dat de *sperwer*, *ekster* en *gaai* een overvloed aan eten hebben voor hun jongen, en half augustus heb ik ook de *boomvalk* in actie gezien.

Het is niet leuk om een vliegende gaai met een jong piepend vogeltje in zijn bek te zien, maar dat is wel de natuurlijke selectie. Anders zou het wel heel erg druk worden in het bos.

Zoals al gezegd wordt het in deze periode ook een stuk stiller qua gezang. De reden om kenbaar te maken wie en waar je bent is verdwenen, sterker nog; het is zelfs een beetje dom om te zingen in de buurt van je nest met nakomelingen.

Maar als de jeugd wat groter is gaan zij hun liedje oefenen en dan hoor je weer bijna alle soorten zingen.

In dezelfde periode werd Nederland overvallen door een van de droogste zomers sinds de gegevens worden bijgehouden.

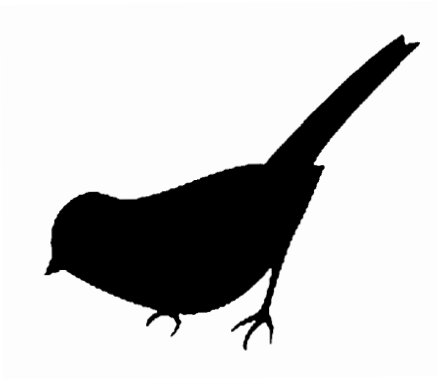
De bomen en struiken reageerden daar uit zelfbescherming op met het spontaan laten vallen van hun bladeren en onrijpe vruchten, zo ook in ons bos. De bodem lag op een gegeven moment, zoals in de herfst, bezaaid met groene bladeren en jonge zaden/boomvruchten.

De braamstruiken beloofden door de grote hoeveelheid bloesem in de lente een zéér rijke oogst, maar nu was het resultaat hele kleine of zelfs verschrompelde braampjes.

Dat leek niet veel goeds te beloven voor de voedselvoorziening in de herfst/winter, maar tijdens het afronden van deze column zijn er (in mijn geheugen) nog nooit zoveel kastanjes en eikels gevallen als nu!

Dit gebeurde na een overvloedige regenperiode en je zag dan ook alles weer groen worden. Het leek er zelfs even op dat de bomen en struiken opnieuw blad gingen aanmaken.

De natuur zegt nu dan ook: *“op naar de herfst”*

Vogels in het bos -Herfst-

Dit jaar was de overgang van zomer naar herfst best wel merkbaar.. Enorme regenbuien, waardoor de riolering het water niet meer kon verwerken, ook in ons Westland.

Zoals eerder gezegd hadden bomen met vruchten, zoals de kastanje en de eik, al heel snel die vruchten laten vallen. Er waren gelukkig toch voldoende vruchten om voor het broodnodige voedsel te zorgen waar veel dieren in de late herfst en begin winter afhankelijk van zijn, zoals de *ekster*, de *kraaiachtigen* en de *gaai*.

In deze tijd is de najaarstrek al goed op gang gekomen. Onze jaarvogels, onder andere de *spreeuw* en *vink*, gaan normaal gesproken naar het zuiden, terwijl de noordelijke soorten naar ons land komen. Hierdoor lijkt het alsof die soorten het hele jaar rond in ons bos leven.

Voor alle duidelijkheid: de afgelopen jaren lijkt het er op dat het genoemde “stuivertje wisselen” steeds minder voorkomt, wellicht is de klimaatverandering daar één van de redenen is.

Buiten het bovenstaande is er volop beweging in de herfst.

Veel soorten trekken al eeuwenlang in deze periode naar het zuiden, het betere weer en meer voedsel tegemoet.

Onze kleine zangertjes, zoals de *fitis*, *tijftjaf* en *braamsluiper*, maar ook de *zwaluwen* en sommige roofvogels trekken naar het zuiden.

Wordt het dan stil in ons bos? Zeker niet! Uiteraard hoor je de *grote bonte specht* alom in het bos en, bijvoorbeeld, de noordelijke variant van de *roodborst* en *winterkoning* gaat ook hier duidelijk maken waar ze zitten en dat dit hun stukje bos is met hun voedsel.

Wat mij persoonlijk altijd blij maakt zijn de grote groepen *kool-*, *pimpel-* en *staartmezen*, die luidruchtig door het bos scharrelen.

Wie oplet ziet ook de *groenling*, maar ook kan de *sijs* plots opduiken en in de grotere groepen *vincken* vliegen in deze tijd ook veel *kneuen* en *kepen* mee. Naast het speuren naar de vele paddenstoelen moet je in deze tijd ook omhoog speuren, ik denk dat velen verrast zullen worden.

Het volgende Staeltje Natuur zal medio januari verschijnen, dan is een “Vogels in het bos -winter-” nog niet af, dus dit artikel zal dan in het juninummer komen.

Filmprogramma

- Januari: *Insecten zoals ze leven*
En toen kwam er een onweersbui!
Filmlengte 13 minuten.
- Februari: *Ooievaars natuurlijk*
Een interessante film over de geschiedenis van de ooievaars
in Nederland.
Filmlengte 25 minuten.
- Maart: *Het eiland van Brieneoord*
Een groene oase in het hart van Rotterdam.
Filmlengte 18 minuten.
- April: *Vaartocht door Midden-Delfland*
Filmverslag van een boottocht door een uniek
stukje landschap, met bezoek aan de Groeneveldse Molen
Filmlengte 17 minuten.

- Mei: *Hoe leven vlinders?*
Een film van de Vlinderstichting, over de verschillende
soorten en leefwijze van vlinders in Nederland.
Filmlengte 13 minuten.
- Juni: *Op pad met de plantenwerkgroep van de KNNV*
Een excursie met de Plantenwerkgroep naar de
Coepelduinen tussen Noordwijk en Katwijk.
Filmlengte 16 minuten.

Richard Long

Richard Long werd in 1945 geboren in Bristol, waar hij nog steeds woont. Hij begon zijn studie in 1962, eveneens in deze stad, aan het West England College of Art. Na het voltooien van deze studie startte hij in 1966 een studie aan de St. Martin's School of Art in Londen. In hetzelfde jaar dat hij deze studie voltooide had hij zijn eerste solo-expositie bij Galerie Konrad Fischer in Düsseldorf.

Richard Long fotografeert en manipuleert het landschap om zich heen. De meeste van zijn werken ontstaan tijdens wandelingen door de natuur. Een voorbeeld is *A Line Made by Walking* (1967) waar hij op de grond een lange lijn 'tekent' door verschillende keren heen en weer te lopen. De foto's, die hij van zijn ingrepen maakt, vormen vaak het enige overblijfsel dat aan een groter publiek gepresenteerd kan worden. Hiermee worden door hem grafische werken vervaardigd die veelal bestaan uit een foto en een simpele tekst. Hoewel het meeste van zijn *land art* te vinden is in Groot-Brittannië, heeft hij ook werken gemaakt in onder andere de Sahara, Spanje en de Verenigde Staten. Naast *land art* maakte Long ook sculpturen voor musea. Deze bestaan uit stukken steen of hout die in een cirkel of een andere geometrische figuur zijn neergelegd. Hij maakt ook grote wandschilderingen met klei en modder.

Bron: Wikipedia

Kinderpagina

Hallo,

Hebben jullie nog kevertjes en lieveheersbeestjes gevonden deze zomer? Er waren er best veel.

Vandaag ga ik vertellen over de winterslaap van de kikker.

Winterslaap

Bruine kikkers leven vooral op het land en daar overwinteren ze ook meestal. Dit doen ze ook wel in de modder van sloten en plassen .

De groene kikker is meer een waterdier.

Die houdt zijn winterslaap op de bodem van een sloot of plas, in een dikke laag slootafval.

Het is dus belangrijk om dit niet weg te halen voor de winter.

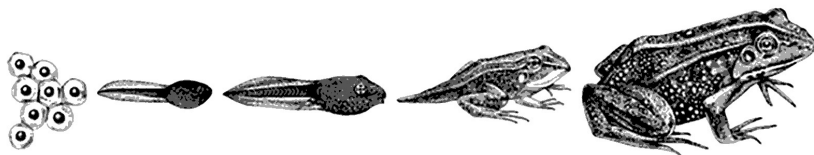
Tijdens zijn lange winterslaap kan hij voldoende zuurstof uit het water halen om in leven te blijven. Dit doet hij via zijn huid.

Koudbloedig

Kikkers zijn koudbloedig: als de temperatuur van de omgeving zakt, dan daalt de lichaamstemperatuur van de kikker mee.

Hij heeft tijdens zijn winterslaap daarom weinig voedsel nodig en maar een klein beetje zuurstof.

Het voorjaar

Als mannetjeskikkers wakker zijn, zoeken ze meteen het water op. Dat is vaak hetzelfde water als het jaar daarvoor. Soms moeten ze zwerven om goed water te vinden. Ze zoeken daar de vrouwtjes op en gaan paren. Bruine kikkers paren in maart, de groene kikkers in april.

De paring

Mannetjeskikkers zijn eerder wakker en lokken de vrouwtjes naar het water.

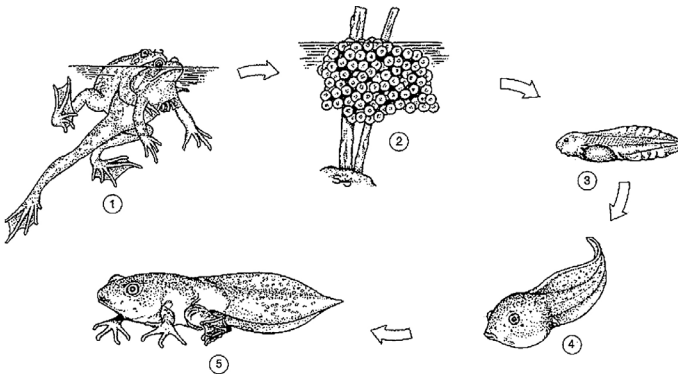
Dit doen ze, door met z'n allen te gaan brommen en kwaken.

De mannetjeskikker is kleiner. Hij klimt op de rug van het vrouwtje en houdt haar stevig vast. Dit duurt ongeveer een dag.

Dan legt het vrouwtje de eitjes, dat zijn er soms wel 2000.

De groene kikker legt er nog meer. Als het vrouwtje de eitjes gelegd heeft, bedekt het mannetje de eitjes met zaad.

Het duurt ongeveer elf weken voor het kikkervisje er uitziet als een kikker. Er worden veel kikkertjes opgegeten voordat ze volwassen zijn. Dit is na drie jaar.

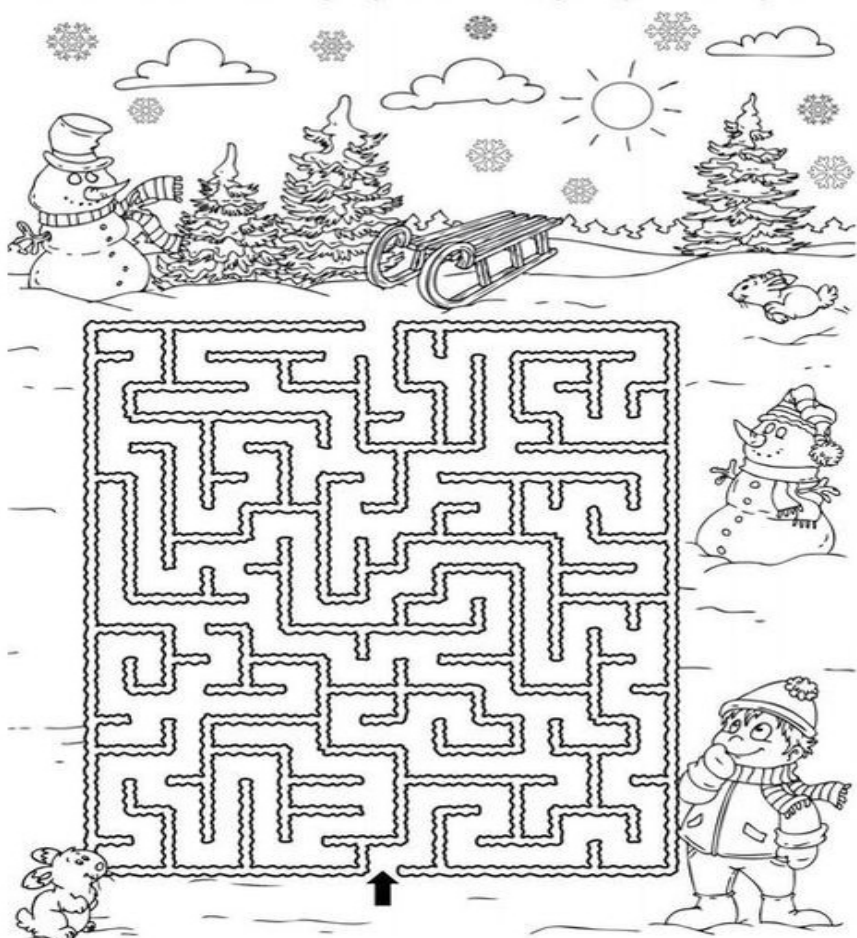
Veel plezier in 2023!

Piekerpagina

Het heeft flink gesneeuwd en Pieter heeft zijn slee bij de sneeuwpop in het bos laten staan.

Help jij mee om hem de weg naar de slee te vinden?

Bestuur:

Voorzitter: G. Keizer
Secretaris: A.J. Dijk
Penningmeester: R. van Scherpenzeel
Leden algemeen: I. Stokdijk-Breedijk
D. van Drongelen-Sevenhuijsen
J.M. Storm-Paalvast
H.K. Trompetter

Eigenaar van het bos: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap
Olof Palmestraat 18, 2616 LR Delft
telefoon 010-272 22 22
www.zuidhollandslandschap.nl
e-mail: info@zhl.nl

Beheerder Staelduinse Bos:

F. Spreen, Peppellaan 2, 2691 NG 's-Gravenzande
(Kantoor bos, telefoon 06 - 51 77 31 76)

Regiokantoor Kuststreek (bezoek alleen op afspraak)
Strandweg 17, 3151 HV Hoek van Holland
telefoon 010 272 22 22
e-mail: regio-kuststreek@zhl.nl

Bezoekerscentrum d' Oude Koestal in het Staelduinse Bos
Peppellaan 1
2691 ND 's-Gravenzande

is op de volgende tijden geopend:

herfst (1 september t/m 30 oktober)
woensdag 13.00 - 16.00 uur
zaterdag 13.00 - 16.00 uur
zondag 11.00 - 16.00 uur

lente, zomer, winter (1 november t/m 31 augustus)
zaterdag 13.00 - 16.00 uur
zondag 11.00 - 16.00 uur

BINNEN KIJKEN IS

Voor bezoeken in groepsverband dient tevoren tijdig een afspraak te worden gemaakt met Mevr. D. van Drongelen, telefoon 0174-63 14 27.

BUITEN MEER ZIEN

Let op: Het Staelduinse Bos, waarin het bezoekerscentrum is gelegen, is toegankelijk tussen zonsopgang en zonsondergang.

internet	www.hetstaelduinsebos.nl
e-mail	staelduinsebos@hotmail.com
facebook	www.facebook.com/hetstaelduinsebos
telefoon	0174-41 73 51 (alleen tijdens openingstijden)